

BŪDVARDŽIAI

Būdvardis – komunikacijai būtina savarankiška kalbos dalis, skirta daikto ypatybei įvardyti. Būdvardis apibūdina daiktavardį, pasako jo ypatybę, požymį: *koks gali būti stalas > tvirtas*.

Pagal reikšmę būdvardžiai skirstomi į dvi grupes:

Kokybiniai būdvardžiai:

- rodo daikto kokybę tiesiogiai savo leksine reikšme
- beveik visi būdvardžiai su galūnėmis **-(i)as, -(i)a, -us, -i**, pvz. *geras, -a, žalias, -ia, gražus, -i, ...*
- iš jų daromos:
 - o laipsnių formos (*geresnis, -ė, geriausias, -ia*)
 - o įvardžiutinės formos (*gerasis, -oji*)
 - o prievoksmiai su priesaga **-(i)ai** (*gerai, gražiai*)
 - o bevardės giminės formos (*gera, gražu*)
 - o ypatybių pavadinimai su priesaga **-umas** (*gerumas*)
 - o mažybiniai būdvardžiai (*mažokas, mažutis, apy-mažis, po-mažis*)
- jie gali prisijungti priklausomų žodžių (*labai geras, nepaprastai drąsus*)

Santykiniai būdvardžiai:

- rodo daikto ypatybę netiesiogiai, tam tikru santykiu su pagrindinio kamieno reikšme
- visi **išvestiniai** būdvardžiai su galūnėmis **-is, -ė** ir **sudurtiniai** būdvardžiai, pvz. *medinis, tamsiaplaukis, ...*
- iš jų minėtosios formos paprastai nedaromos
- jie neprisijungia priklausomų žodžių

DERINAMOSIOS BŪDVARDŽIO GRAMATINĖS KATEGORIJOS:

Būdvardis derinamas su daiktavardžiu gimine, skaičiumi ir linksniu. Būdvardžių derinamosios kategorijos neturi savarankiško turinio, tik rodo būdvardžio ryšį su daiktavardžiu.

Giminė + Skaičius + Linksnis:

Visos derinamosios kategorijos rodo būdvardžio santykį su daiktavardžiu.

Būdvardžio ryšys su daiktavardžiu gali būti:

- atributyvinis, kai būdvardis išreiškia ar papildo daikto ypatybę, pvz. *Jie pastatė naują namą.* (> pažyminio funkcija)
- predikatyvinis, kai daiktas tam tikru laiku, momentu turi kokią nors ypatybę, pvz. *Diena yra / nėra graži.* (> vardinės tarinio dalies funkcija)

Abiem atvejais būdvardis derinamas su daiktavardžiu gimine, skaičiumi ir linksniu. Kitaip sakant, būdvardžiai yra kaitomi giminėmis, skaičiais ir linksniais.

Lietuvių kalbos būdvardžiai, skirtingai nuo daiktavardžių, turi 3 gimines: vyriškąją, moteriškąją ir bevardę, pvz. *gėras (v.), gerà (m.), gėra (b.); žālias (v.), žalià (m.), žālia (b.); saldūs (v.), saldì (m.), saldù (b.).*

Bevardės giminės būdvardžiai yra nekaitomi, sustabarėję. Bevardės giminės formų neturi išvestiniai būdvardžiai su galūnė *-is (medinis, mažutis, ...)*.

Būdvardžių linksniuotės:

Vyriškosios giminės būdvardžiai **skiriasi nuo atitinkamų daiktavardžių linksnių** galūnėmis, kurias jie turi iš gimininių įvardžių, būtent: vn. naud. **-(i)am** (*geram, gražiam, plg. tam*), vn. viet. **-(i)ame** (*gerame, gražiame, plg. tame, šiame*), dg. vard. **-i** (*geri, žali, geresni, didesni, plg. kiti*), dg. naud. **-iems** (*geriems, gražiems, plg. tiems*).

Moteriškosios giminės būdvardžiai linksniuojami kaip atitinkamų kamienų daiktavardžiai. Ir įvardinės vienaskaitos naudininko ir vietininko bei daugiskaitos naudininko galūnės sutampa su daiktavardžių galūnėmis.

Būdvardžių (panašiai kaip daiktavardžių) linksniavimo skirtumai priklauso nuo kamienų. Kalbant apie būdvardžius skirstomi šie kamieniai: **a-kamienas, ia-kamienas, u-kamienas, o-kamienas** ir **ė-kamienas**, tačiau kai kurie būdvardžių linksniavimai yra mišrieji. Tai reiškia, toje pačioje linksniuotėje galima rasti daugiau negu vieno tam tikro kamieno galūnes.

Pagal tai dabartinėje lietuvių kalboje iš viso skiriamos 4 būdvardžių linksniuotės:

- **(i)a linksniuotė:**
vienaskaitos vardininko galūnės **-as, -ias, -is, -ys**
- **(i)u linksniuotė:**
vienaskaitos vardininko galūnės **-us**
- **(i)o linksniuotė:**
vienaskaitos vardininko galūnės **-a, -ia, -i**
- **ė linksniuotė:**
vienaskaitos vardininko galūnė **-ė**

Taip pat būdvardžių linksniuotėse skiriamos tam tikros **linksniavimo paradigmos** (būdvardžių linksniavimo sistemoje jų iš viso yra 9).

(i)a linksniuotė:

1 paradigma: galūnė **-as** po kietojo priebalsio

2 paradigma: galūnė **-as** po minkštojo priebalsio, t. y. **-ias (-j-as)**, + visi aukščiausio laipsnio būdvardžiai

3 paradigma: vienaskaitoje galūnė **-is** arba **-ỹs**, o daugiskaitoje **-i**, t. y. visi aukštesniojo laipsnio būdvardžiai + *didelis, didis, dešinys, kairys*

4 paradigma: vienaskaitoje galūnė **-is**, o daugiskaitoje **-iai**, išvestiniai ir sudurtiniai būdvardžiai bei priešdėlių **apy-, po-** vediniai

1 paradigma	2 paradigma		
vienaskaita			
<i>V: geras</i>	<i>žalias</i>	<i>naujas</i>	<i>geriausias</i>
<i>K: gero</i>	<i>žalio</i>	<i>naujo</i>	<i>geriausio</i>
<i>N: geram</i>	<i>žaliam</i>	<i>naujam</i>	<i>geriausiam</i>
<i>G: gerą</i>	<i>žalią</i>	<i>naują</i>	<i>geriausių</i>
<i>Į: geru</i>	<i>žaliu</i>	<i>nauju</i>	<i>geriausiu</i>
<i>V: gerame</i>	<i>žaliame</i>	<i>naujame</i>	<i>geriausiame</i>
<i>Š: geras</i>	<i>žalias</i>	<i>naujas</i>	<i>geriausias</i>
daugiskaita			
<i>V: geri</i>	<i>žali</i>	<i>nauji</i>	<i>geriausi</i>
<i>K: gerų</i>	<i>žalių</i>	<i>naujų</i>	<i>geriausių</i>
<i>N: geriems</i>	<i>žaliems</i>	<i>naujiems</i>	<i>geriausiems</i>
<i>G: gerus</i>	<i>žalius</i>	<i>naujus</i>	<i>geriausių</i>
<i>Į: gerais</i>	<i>žaliais</i>	<i>naujais</i>	<i>geriausiais</i>
<i>V: geruose</i>	<i>žaliuose</i>	<i>naujuose</i>	<i>geriausiuose</i>
<i>Š: geri</i>	<i>žali</i>	<i>nauji</i>	<i>geriausi</i>

3 paradigma			4 paradigma		
vienaskaita					
<i>V: geresnis</i>	<i>didelis</i>	<i>kairys</i>	<i>medinis</i>	<i>baltakaklis</i>	<i>apymažis</i>
<i>K: geresnio</i>	<i>didelio</i>	<i>kairio</i>	<i>medinio</i>	<i>baltakaklio</i>	<i>apymažio</i>
<i>N: geresniam</i>	<i>dideliam</i>	<i>kairiam</i>	<i>mediniam</i>	<i>baltakakliam</i>	<i>apymažiam</i>
<i>G: geresnį</i>	<i>didelį</i>	<i>kairį</i>	<i>medinį</i>	<i>baltakaklį</i>	<i>apymažį</i>
<i>Į: geresniu</i>	<i>dideliu</i>	<i>kairiu</i>	<i>mediniu</i>	<i>baltakakliu</i>	<i>apymažiu</i>
<i>V: geresniame</i>	<i>dideliame</i>	<i>kairiame</i>	<i>mediniame</i>	<i>baltakakliame</i>	<i>apymažiame</i>
<i>Š: geresni</i>	<i>dideli</i>	<i>kairy</i>	<i>medini</i>	<i>baltakakli</i>	<i>apymaži</i>
daugiskaita					
<i>V: geresni</i>	<i>dideli</i>	<i>kairi</i>	<i>mediniai</i>	<i>baltakakliai</i>	<i>apymažiai</i>
<i>K: geresnių</i>	<i>didelių</i>	<i>kairių</i>	<i>medinių</i>	<i>baltakaklių</i>	<i>apymažių</i>
<i>N: geresniems</i>	<i>dideliems</i>	<i>kairiems</i>	<i>mediniams</i>	<i>baltakakliams</i>	<i>apymažiams</i>
<i>G: geresnius</i>	<i>didelius</i>	<i>kairius</i>	<i>medinius</i>	<i>baltakaklius</i>	<i>apymažius</i>
<i>Į: geresniais</i>	<i>dideliais</i>	<i>kairiais</i>	<i>mediniais</i>	<i>baltakakliais</i>	<i>apymažiais</i>
<i>V: geresniuose</i>	<i>dideliuose</i>	<i>kairiuose</i>	<i>mediniuose</i>	<i>baltakakliuose</i>	<i>apymažiuose</i>
<i>Š: geresni</i>	<i>dideli</i>	<i>kairi</i>	<i>mediniai</i>	<i>baltakakliai</i>	<i>apymažiai</i>

» 1 paradigmos būdvardžių ir vienaskaitos, ir daugiskaitos šauksmininkai sutampa su vardininkais.

» 3 ir 4 paradigmos būdvardžių vienaskaitos šauksmininkas turi savitą formą (galūnė *-i*), o daugiskaitos šauksmininkas yra homoniminis su vardininku (*V: medinis – Š: medini*, plg. *V: didelis – Š: dideli*, plg. *V: žalias – Š: žalias*).

» 3 paradigmoje yra mišrusis linksniavimas – vienaskaitos linksnių galūnės ištiesai sutampa su 4 paradigmos galūnėmis, o daugiskaitos linksnių galūnės sutampa su 1 (ir 2) paradigmos galūnėmis.

(i)u linksniuotė:

5 paradigma: galūnė **-us** (ir po kietojo, ir po minkštojo priebalsio)

5 paradigma			
vienaskaita		daugiskaita	
<i>V: lygus</i>	<i>gražus</i>	<i>V: lygūs</i>	<i>gražūs</i>
<i>K: lygaus</i>	<i>gražaus</i>	<i>K: lygių</i>	<i>gražių</i>
<i>N: lygiam</i>	<i>gražiam</i>	<i>N: lygiems</i>	<i>gražiems</i>
<i>G: lygų</i>	<i>gražų</i>	<i>G: lygius</i>	<i>gražius</i>
<i>Į: lygiu</i>	<i>gražiu</i>	<i>Į: lygiais</i>	<i>gražiais</i>
<i>V: lygiame</i>	<i>gražiame</i>	<i>V: lygiuose</i>	<i>gražiuose</i>
<i>Š: lygus</i>	<i>gražus</i>	<i>Š: lygūs</i>	<i>gražūs</i>

» Šios paradigmos linksniavimas taip pat mišrusis: naudojamos u-kamieno galūnės (vn. v. *gražus*, dg. v. *gražūs* /plg. *geras – geri*/, vn. k. *gražaus* /plg. *geras – gero*/ ir vn. g. *gražų*). Visi kiti linksniai čia turi ia-kamieno galūnes (*gražiam*, *gražiu*, *gražiame*, *gražių*, ..., plg. *žaliam*, *žaliu*, *žaliame*, *žalių*, ...).

(i) linksniuotė:

6 paradigma: galūnė **-a** po kietojo priebalsio

7 paradigma: galūnės **-a** po minkštojo priebalsio, t. y. **-ia (-j-a)** + visi aukščiausio laipsnio būdvardžiai

8 paradigma: galūnė **-i**

6 paradigma	7 paradigma			8 paradigma
vienaskaita				
<i>V: gera</i>	<i>žalia</i>	<i>nauja</i>	<i>gražiausia</i>	<i>graži</i>
<i>K: geros</i>	<i>žalios</i>	<i>naujos</i>	<i>gražiausios</i>	<i>gražios</i>
<i>N: gerai</i>	<i>žaliai</i>	<i>naujai</i>	<i>gražiausiai</i>	<i>gražiai</i>
<i>G: gerą</i>	<i>žalią</i>	<i>naują</i>	<i>gražiausią</i>	<i>gražią</i>
<i>Į: gera</i>	<i>žalia</i>	<i>nauja</i>	<i>gražiausia</i>	<i>gražia</i>
<i>V: geroje</i>	<i>žalioje</i>	<i>naujoje</i>	<i>gražiausioje</i>	<i>gražioje</i>
<i>Š: gera</i>	<i>žalia</i>	<i>nauja</i>	<i>gražiausia</i>	<i>graži</i>
daugiskaita				
<i>V: geros</i>	<i>žalios</i>	<i>naujos</i>	<i>gražiausios</i>	<i>gražios</i>
<i>K: gerų</i>	<i>žalių</i>	<i>naujų</i>	<i>gražiausių</i>	<i>gražių</i>
<i>N: geroms</i>	<i>žalioms</i>	<i>naujoms</i>	<i>gražiausioms</i>	<i>gražioms</i>
<i>G: geras</i>	<i>žalias</i>	<i>naujas</i>	<i>gražiausias</i>	<i>gražias</i>
<i>Į: geromis</i>	<i>žaliomis</i>	<i>naujomis</i>	<i>gražiausiomis</i>	<i>gražiomis</i>
<i>V: gerose</i>	<i>žaliose</i>	<i>naujose</i>	<i>gražiausiose</i>	<i>gražiose</i>
<i>Š: geros</i>	<i>žalios</i>	<i>naujos</i>	<i>gražiausios</i>	<i>gražios</i>

ė linksniuotė:

9 paradigma: galūnė **-ė**, t. y. išvestiniai ir sudurtiniai būdvardžiai + visi aukštesniojo laipsnio būdvardžiai

9 paradigma	
vienaskaita	daugiskaita
<i>V: medinė geresnė</i>	<i>V: medinės geresnės</i>
<i>K: medinės geresnės</i>	<i>K: medinių geresnių</i>
<i>N: medinei geresnei</i>	<i>N: medinėms geresnėms</i>
<i>G: medinę geresnę</i>	<i>G: medines geresnes</i>
<i>Į: medine geresne</i>	<i>Į: medinėmis geresnėmis</i>
<i>V: medinėje geresnėje</i>	<i>V: medinėse geresnėse</i>
<i>Š: medine geresne</i>	<i>Š: medinės geresnės</i>

» Šios linksniuotės vienaskaitos šauksmininko galūnė savita, nesutampanti su vardininko galūne (skirtingai nuo kitų moterišk. gim. paradigmų).

NEDERINAMOSIOS BŪDVARDŽIO GRAMATINĖS KATEGORIJOS:

Laipsnis:

Laipsniuojami tik kokybiniai būdvardžiai, reiškiantys kintamąją ypatybę.

Laipsnio formų neturi santykiniai būdvardžiai, nes jie reiškia tokias ypatybes, kurių kiekis negali būti didesnis ar mažesnis: pvz. *medinis namas*.

Laipsnių formų neturi ir tokie būdvardžiai, kurie jau pačia savo darybos reikšme nusako tam tikrą ypatybės kiekį, pvz. *mažokas, mažytis, nėščia moteris, basas vaikas, pieniška sriuba, vyriški marškiniai, purvinas*.

Laipsniuojamų būdvardžių skiriami trys laipsniai:

- **nelyginamasis laipsnis:** pagrindinė būdvardžio forma, pvz. *geras*
- **aukštesnysis laipsnis:** su priesagomis **-esnis, -esnė**, pvz. *geresnis, geresnė*
- **aukščiausiasis laipsnis:** su priesagomis **-iausias, -iausia**, pvz. *geriausias, geriausia*

Aukštesnysis laipsnis: **už** su galininku arba **kaip, nekaip, negu, nei** su vardininku:

- lyginami du daiktai tos pačios ypatybės atžvilgiu ir vienas turi jos daugiau negu kitas: *teisybė už auksą brangesnė, likimas galingesnis negu žmogus, baltas kaip sniegas*
- yra lyginama, bet su kuo lyginama sakinyje neišreikšta: *Atnešk man sausesnių malkų*.
- daiktas lyginamas pats su savimi, tik kitomis aplinkybėmis: *Jis šiandien sveikesnis negu vakar*.

Aukščiausiasis laipsnis: konstrukcijos su prielinksniais **iš, už, tarp**, su įvardžiais **visas, visa**, surieveiksmiais **pervis, užvis**:

- daiktas išskiriamas iš visumos pagal didžiausią ypatybės kiekį: *aukščiausias iš visų brolių / už visus brolius / tarp visų brolių, užvis / pervis aukščiausias, visų brolių aukščiausias*
- visuma, iš kurios skiriamas daiktas, sakinyje neišreikšta: *Jeigu mane paklaustų, kuriame žemės kampelyje žmogui gražiausia gamta – aš atsakyčiau tėviškėje*.
- daiktas turi labai didelį ypatybės kiekį, kurio neįmanoma viršyti: *Kai įėjo į pilį, rado didžiausią tylą – visi miegojo*.

Laipsniuojami yra ir bevardės giminės būdvardžiai:

- **nelyginamasis laipsnis:** pagrindinė bevardės giminės būdvardžio forma, pvz. *gėra*
- **aukštesnysis laipsnis:** su formantu **-iau**, pvz. *geriau*
- **aukščiausiasis laipsnis:** su priesaga **-iausia**, pvz. *geriausia*

Apibrėžtumas – paprastieji arba įvardžiuotiniai būdvardžiai:

Kokybiniai būdvardžiai (visi jų laipsniai) turi ir įvardžiuotines formas, susidariusias 3-iojo asmens įvardžiui (jis, ji) susijungus su kintamąja galūne. Linksniuojant **kinta ir paprastojo būdvardžio, ir įvardinio elemento galūnės**, jos kartais susilieja (*geriesiems* iš *geriems + jiems*), o kartais pasirodo kaip atskiros (*gerųjų* iš *gerų + jų*).

Įvardžiuotiniai būdvardžiai:

- vartojami skiriant daiktą tam tikros savitos ypatybės atžvilgiu: *Priėmė jį kunigaikštis iškilmingai didžiojoje pilies salėje.*
- vartojami reikšme, artima aukščiausiojo laipsnio reikšmei: *Išsirinko patį didįjį arklį.*
- skiria daiktą priešingos ypatybės atžvilgiu (tai ypač būdinga poriniams daiktams): *Dešiniąja akimi nemato, kairiąja ausimi negirdi.*
- nurodo daikto rūšį (terminologine prasme): *lengvoji pramonė, dėmėtasis elnias, liepiamoji nuosaka, juodasis gandras, ...*
- turi pabrėžiamąją reikšmę (maloninę arba nemaloninę): *geroji motinėle, senasis tėvelis, jaunoji mergelė, baisusis slibinas, šlykščioji gyvatė, ...*

Vyriškosios giminės įvardžiuotinių būdvardžių linksniavimas:

vienaskaita			
V: <i>gerasis</i>	<i>žaliasis</i>	<i>gražusis</i>	<i>geresnysis (didysis)</i>
K: <i>gerojo</i>	<i>žaliojo</i>	<i>gražiojo</i>	<i>geresniojo</i>
N: <i>gerajam</i>	<i>žaliajam</i>	<i>gražiajam</i>	<i>geresniajam</i>
G: <i>gerąjį</i>	<i>žaliąjį</i>	<i>gražųjį</i>	<i>geresnįjį</i>
Į: <i>geruoju</i>	<i>žaliuoju</i>	<i>gražiuoju</i>	<i>geresniuoju</i>
V: <i>gerajame</i>	<i>žaliajame</i>	<i>gražiajame</i>	<i>geresniajame</i>
Š: <i>gerasis</i>	<i>žaliasis</i>	<i>gražusis</i>	<i>geresnysis</i>
daugiskaita			
V: <i>gerieji</i>	<i>žalieji</i>	<i>gražieji</i>	<i>geresnieji</i>
K: <i>gerųjų</i>	<i>žaliųjų</i>	<i>gražiujų</i>	<i>geresniųjų</i>
N: <i>geriesiems</i>	<i>žaliesiems</i>	<i>gražiesiems</i>	<i>geresniesiems</i>
G: <i>geruosius</i>	<i>žaliuosius</i>	<i>gražiuosius</i>	<i>geresniuosius</i>
Į: <i>geraisiais</i>	<i>žaliaisiais</i>	<i>gražiaisiais</i>	<i>geresniaisiais</i>
V: <i>geruosiuose</i>	<i>žaliuosiuose</i>	<i>gražiuosiuose</i>	<i>geresniuosiuose</i>
Š: <i>gerieji</i>	<i>žalieji</i>	<i>gražieji</i>	<i>geresnieji</i>

Moteriškosios giminės įvardžiuotinių būdvardžių linksniavimas:

vienaskaita			
V: geroji	žalioji	gražioji	geresnioji
K: gerosios	žaliosios	gražiosios	geresniosios
N: gerajai	žaliajai	gražiajai	geresnėjai
G: gerąją	žaliąją	gražiąją	geresniąją
I: gerąja	žaliąja	gražiąja	geresniąja
V: gerojoje	žaliojoje	gražiojoje	geresniojoje
Š: geroji	žalioji	gražioji	geresnioji
daugiskaita			
V: gerosios	žaliosios	gražiosios	geresniosios
K: gerųjų	žaliųjų	gražiujų	geresniųjų
N: gerosioms	žaliosioms	gražiosioms	geresniosioms
G: gerąsias	žaliąsias	gražiąsias	geresniąsias
I: gerosiomis	žaliosiomis	gražiosiomis	geresniosiomis
V: gerosiose	žaliosiose	gražiosiose	geresniosiose
Š: gerosios	žaliosios	gražiosios	geresniosios

Būsenos forma:

Ją turi tik kokybiniai būdvardžiai. Ši forma išreiškia predikatyvinę ryšį su daiktavardžiu.

Sakinyje nederinamosios būdvardžio formos eina:

- **tariniu (predikatu):**
 - kai veiksnyis išreikštas įvardžiu: *Čia viskas brangu.*
 - kai veiksnyis išreikštas veiksmažodžio bendratimi: *Paskaitos metu valgyti nemandagu.*
 - kai veiksnio visiškai nėra: *Taip linksma! Puiku!*
- **veiksniu (subjektu):**
 - *Iš ko pikta gimsta pasaulyje?*
- **papildiniu (objektu):**
 - *Ne bloga, bet gera tau noriu.*

Šaltiniai:

KNIUKŠTA, Petras. *Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų*. Vilnius: Šviesa, 2004.

AMBRAZAS, Vytautas. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. 4-oji, pataisyta laida. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

RAMONIENĖ, Meilutė a PRIBUŠAUSKAITĖ, Joana. *Praktinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Baltos lankos, c2007.

PALAUŠKIENĖ, Aldona. *Lietuvių kalbos morfologija. Paskaitos lituanistams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.